

Contactul româno-slav: efecte convergente în sintaxa românei vechi și a istroromânei

Adina Dragomirescu

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”/
Universitatea din București
adina.dragomirescu@unibuc.ro

Pentru a cita acest articol: Dragomirescu, A., 2023, „Contactul româno-slav: efecte convergente în sintaxa românei vechi și a istroromânei”. *Romanian Studies Today*. VII, 2023, p. 5-18.

Abstract: In this paper I present two cases of Romance-Slavic contact: direct contact in bilingual context (Istro-Romanian and Croatian), and indirect contact via translations (old Romanian and Old Church Slavonic). After briefly presenting the syntactic features attested in Istro-Romanian and in old Romanian (but which have disappeared from modern Romanian), I focus on two features: the prenominal position of relational adjectives and auxiliary inversion, features explained by *convergence* (as they are attested both in Latin/Old Romance and in the Slavonic contact languages, Croatian and Old Church Slavonic). Finally, I make some theoretical remarks on the consequences of contact in syntax.

Keywords: old Romanian, Istro-Romanian, direct contact, written contact, convergence

1. Introducere

În acest articol voi urmări două obiective principale. Primul este descriptiv: îmi propun să prezint o listă de trăsături sintactice atestate atât în româna veche, cât și în

istroromână, dar absente din româna modernă; după aceea, mă voi opri asupra a două studii de caz: topica adjectivelor categoriale/relaționale și inversiunea auxiliarelor. Al doilea obiectiv este teoretic: voi urmări consecințele sintactice similare, rezultate din două situații de contact între o varietate romanică și una slavă: bilingvismul/contactul direct istroromân-croat și contactul scris/indirect dintre româna veche și slavonă; compararea celor două tipuri de contact poate oferi o imagine mai clară a modului de manifestare a contactului lingvistic în sintaxă și poate oferi date care sprijină idea de *convergență* (Hickey 2010; Thomasson 2010) între o trăsătură internă și una externă.

Româna veche reprezintă limba română folosită începând cu 1500 (de când datează primele texte românești) și 1780 (an care marchează convențional sfârșitul epocii vechi, odată cu apariția lucrării *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae*. Româna veche, în varianta sa scrisă, a fost supusă unei influențe slave semnificative, cea mai mare parte a traducerilor din secolul al XVI-lea având surse slavone. În plus, din secolul al XIV-lea, slavona era limba oficială de cultură și limba administrației în Moldova și în Țara Românească (vezi Gheție 1974; Timotin 2016). Deși sursele directe ale traducerilor sunt rareori cunoscute, lucrările de istorie a limbii române subliniază rolul important al traducerilor și diferențele adesea semnificative între textele traduse și cele originale, mai ales la începutul perioadei vechi.

Istroromâna este un dialect istoric al românei, vorbit în Istria, Croația (și în comunitățile din diaspora), de circa 150 de vorbitori, aflat în prezent în pericol de dispariție. Lingviștii plasează formarea acestui dialect istoric între secolele al XIII-lea și al XVI-lea (Coteanu 1957; Kovaček 1971; Hurren 1981/1999; Maiden 2016 etc.). În prezent, istroromâna este foarte puțin inteligibilă pentru vorbitorii de dacoromână, ca urmare a influenței croate manifestate mai ales în vocabular, dar și în gramatică. În plus, nu există convenții ortografice, iar în zonele locuite de istroromâni școala este în croată, fapte ce contribuie indirect la pierderea acestei varietăți lingvistice. Despre originea istroromânei există mai multe ipoteze (vezi Kovaček 1971: 30–31; Sârbu și Frățilă 1998: 14–19). (i) Ipoteza cel mai larg acceptată (O. Densusianu, Al. Rosetti, N. Drăganu, E. Vasiliu, I. Coteanu), pe care o voi adopta și în acest articol, este că istroromânii sunt o populație românească originară din zona Munților Apuseni, Banat și Bihor, care a părăsit această zonă în secolul al X-lea sau mai târziu; principalul argument pentru această ipoteză este acela că populația trebuie să fi părăsit zona înainte de invazia maghiară, pentru că nu există elemente maghiare în istroromână. (ii) A doua ipoteză (S. Pușcariu, Th. Capidan, S. Dragomir) susține că istroromânii sunt o populație romanică locală din Balcani, însă ipoteza este infirmată de absența elementelor vechi sârbe/croate din istroromână; (iii) A treia ipoteză (E. Petrovici) este aceea că istroromânii își au originea în sudul Dunării.

Pentru ca o comparație între româna veche și istroromână să fie relevantă, trebuie să acceptăm ca validă prima ipoteză asupra originii istroromânilor. Așadar,

istroromâna este un dialect istoric al românei, alături de aromână și de meglenoromână. Ca urmare a caracterului său conservator, explicabil prin izolarea de restul teritoriului unde se vorbea română, istroromâna păstrează trăsături arhaice ale protoromânei (limba vorbită înainte de separarea dialectală, pentru care nu există decât accidental mărturii scrise, inserate în texte slavone ori latine), așadar istroromâna se aseamănă din multe puncte de vedere cu româna veche. Dat fiind că româna nu este atestată înainte de secolul al XVI-lea, istroromâna, cel mai izolat dintre dialectele sale istorice, reprezintă o sursă importantă pentru studiul protoromânei și un reper de comparație prețios pentru româna veche.

2. Două tipuri de contact. Contactul în sintaxă

Deși în cele două situații analizate aici este vorba de contact între o limbă romanică și una slavă, contextele și durata contactului sunt diferite. În timp ce istroromâna și croata au fost în contact direct, în condiții de bilingvism, timp de circa 800-1000 de ani, româna veche și slavona au intrat în contact prin intermediul traducerilor, pentru o perioadă evident mai scurtă, de circa 400-500 de ani; în plus, contactul prin traduceri a fost și este încă subestimat de lingvistica istorică. De aceea, înainte de a trece la prezentarea datelor, mă voi opri asupra acestui tip de contact.

Contactul scris, prin traduceri, este un concept care circulă de relativ puțin timp în bibliografia internațională sub eticheta *literacy contact* (Verkholtantsev 2008: 136–137; Rabus 2013; Mendoza și Imke ed. 2022) sau *written contact* (Lavidas 2021). Este un tip de contact indirect, diferit de contactul față în față și susceptibil de a produce rezultate diferite, cel puțin pentru că limba scrisă și limba vorbită sunt diferite sub multe aspecte. Contactul scris implică, pentru spațiul european, slavona bisericească, greaca și latina și presupune o separare culturală și religioasă destul de fermă între *slavia romana* (cu latina ca limbă de cult) și *slavia ortodoxa* (cu slavona ca limbă de cult) (Mendoza și Imke 2022: 4). Însăși slavona bisericească este o varietate lingvistică exclusiv scrisă, produs al traducătorilor care știau atât greacă, cât și o varietate slavă de sud, redând texte grecești exclusiv în varianta literară, scrisă, lucru care explică influența greacă majoră asupra slavonei (Mendoza și Imke 2022: 5). Deși mult timp inovațiile prin intermediul traducerilor au fost stigmatizate, Lavidas (2021) a arătat în mod convingător, urmărind mai ales traducerile biblice din greacă în engleză, că gramatica textelor traduse și a celor originale se influențează reciproc, transferul, inclusiv la nivel sintactic, fiind posibil mai ales dacă în limba-țintă există structuri analoge celor din limba-sursă, altfel spus, dacă distanța tipologică dintre limbi nu este foarte mare.

Dintre nivelurile limbii, sintaxa pare a fi cel mai puțin afectată de contactul lingvistic. Inovațiile sintactice din textele traduse au fost considerate mai degrabă erori de traducere, cel puțin în bibliografia românească (Densusianu 1961 II: 14, 237;

Rosetti 1968: 301; Gheție 1974: 199; Dimitrescu coord. 1978: 206; Mareș 1994: 35; Avram 2007: 313 etc.). Totuși, consecințele contactului la nivel sintactic nu pot fi ignorate, acestea fiind vizibile mai cu seamă la nivelul topicii. Ross (2019: 125) inventariază aceste efecte: (i) o construcție devine mai frecventă; (ii) unei construcții i se atribuie o funcție nouă; (iii) o construcție este modificată formal; (iv) o construcție este modificată structural pentru a corespunde mai mult cu cea din limba-sursă. În cele ce urmează, voi analiza situația din istroromână și din româna veche, pentru a vedea care dintre aceste consecințe sunt atestate în cele două situații de contact și dacă lista poate fi completată și cu alte consecințe.

3. Româna veche și istroromâna. Trăsături convergente

Între trăsăturile convergente, comune românei vechi (SOR 2016) și istroromânei (Dragomirescu și Nicolae 2017, 2022) – trăsături absente din româna modernă –, se numără: ordinea constituentilor în grupul nominal, folosirea genitivului și a partitivului cu *de*, inversiunea auxiliarelor și a cliticelor pronominale, interpolarea în structurile verbale complexe, lipsa marcării diferențiate a obiectului și a dublării clitice, elipsa verbului *a fi*, folosirea infinitivului în contexte rezervate astăzi conjunctivului etc.

În cele ce urmează, mă voi opri asupra a două construcții: topica adjectivelor categoriale/relaționale și inversiunea auxiliarelor.

3.1. Studiu de caz: topica adjectivelor categoriale/relaționale

În timp ce în româna modernă adjectivele categoriale/relaționale (atât clasificatoare, cât și tematice) sunt exclusiv postnominale, în româna veche și în istroromână acestea pot fi atât prenomiale, cât și postnominale (Brăescu și Dragomirescu 2014; Dragomirescu 2015; Brăescu, Dragomirescu și Nicolae 2015; Dragomirescu și Nicolae 2022).

Pentru româna veche, Niculescu (1999: 189-196) a arătat că antepunerea adjectivelor față de centrul nominal este un efect al influenței slavone. Antepunerea este într-adevăr posibilă în slavonă, însă această opțiune de topică este marcată stilistic (Gamanovich 2001: 315-318; Gasparov 2001: 98). Totuși, sursa slavonă a construcției nu este sigură, din moment ce latina nu avea încă poziții specializate pentru citirea contrastivă a adjectivelor (Ledgeway 2012: 50-51) (1), și varietăți romanice vechi (din secolele al XIII-lea – al XIV-lea) cunoșteau și ele antepunerea adjectivelor relaționale (2).

- (1) a. praetor **urbanus** (latină, *apud* Ledgeway 2012: 50)
 b. **urbanus** praetor
 ‘magistrat pentru cetățenii romani’ vs ‘magistrat spiritual’

- (2) a. li **spagnoli** soldati (napoletană veche, *apud* Ledgeway 2012: 56)
‘soldații spanioli’
b. Dice lo maestro, che la **cittadina** maniera di dire (...)
(italiană veche, *apud* Giusti 2010: 604-605)
‘Maestrul spune că modul orășenesc de a spune...’
c. le **feminin** courage
‘curajul feminin’
(franceză veche, Jeanne Baroin et Josiane Haffen, Boccace „Des cleres et nobles femmes”, 1401)

În româna veche, antepunerea adjectivelor relaționale era deja o trăsătură reziduală (Brăescu și Dragomirescu 2014; Brăescu, Dragomirescu și Nicolae 2015):

- (3) a. glăsi **evreiasca** limbă și grăi (CV.1563-1583: 18^v)
b. **Dumnezeiasca** slujba ce e întru sfinți (CL.1570: 7^v)
c. acesta, deaca auzi acea **păgânească** poruncă (SVI.~1670: 2^v)
d. făcându-i obișnuită și **politicească** cinste (CG.1762: 304)

Frecvența scăzută a construcției se poate observa din următorul tabel, reprodus după Brăescu și Dragomirescu (2014: 39):

Textul (sec. al XVI-lea)	Adjective relaționale/categoriale					
	Adjective clasificatoare			Adjective tematice		
	Postpuse	Antepuse	NP	Postpuse	Antepuse	NP
DĪ.1521-1601	100	3	1	1	–	–
PH.1500-1510	6	–	–	2	–	–
CCat.1560	8	–	–	1	–	–
CPrav.1560-1562	1	–	–	–	–	–
CC ¹ .1567-1568 (40 p.)	4	–	–	4	–	–
CM.1567-1568	3	2	1	1	–	–
FT.1570-1575	–	–	–	1	–	–
CV.1563-1583	22	7	7	2	3	1
CL.1570	3	7	–	–	1	–
CP.1577 (100 p.)	–	–	–	2	–	–
Prav.1581	6	2	2	5	–	–
CC ² .1581 (40 p.)	23	10	–	8	5	–
PO.1582 (60 p.)	25	–	2	–	–	–
FD.1592-1604	12	–	–	9	–	–
CS.1580-1619	15	–	–	4	–	–
MC.1620 (50 p.)	23	–	–	2	–	–
A.1620	16	–	–	2	–	–
MI.1630	5	–	1	–	–	–

Tabelul 1.

Topica adjectivelor relaționale/categoriale în româna veche

Așa cum am arătat în Dragomirescu și Nicolae (2023), în istroromână adjectivele relaționale preferă poziția prenominală:

- (4) a. în **privatnîi** căse (2.09.2021, Zejane)
 b. Avem a noastră **zvončasca** grupa (2.09.2021, Zejane)
 c. Lucra în șcuole **rumânska** limbe (30.08.2021, Susnevița)
 d. **mineralnaia** apă (1.09.2021, Susnevița)

De asemenea, în croată, ca și în alte limbi slave de sud, este preferată antepunerea adjectivelor relaționale față de centrul de grup (Mateusz-Milan Stanojević *et al.* 2011):

- (5) a. **drvena** klupa (Mateusz-Milan Stanojević *et al.* 2011: 32)
 de.lemn bancă
 ‘bancă de lemn’
 b. **kozje** mlijeko (Mateusz-Milan Stanojević *et al.* 2011: 33)
 de.capră lapte
 ‘lapte de capră’

Așadar, în româna veche, adjectivele categoriale pot fi atât prenominale, cât și postnominale, cu o preferință clară pentru poziția postnominală, devenită obligatorie în româna modernă și în celelalte limbi romanice moderne. În istroromână, adjectivele categoriale (ca și cele calificative, de altfel) sunt preferate în poziție prenominală, un tipar de topică neobișnuit pentru o varietate romanică. Variația de topică este atestată atât în slavonă și în croată, cât și în latină și în limbile romanice, așadar existența variației poate fi considerată un fenomen de convergență, cu surse interne și externe. Din perspectiva istroromânei, frecvența mare a adjectivelor categoriale în poziție prenominală (mult mai mare decât în româna veche, unde fenomenul era rezidual) confirmă una dintre consecințele contactului în sintaxă din lista lui Ross (2019), și anume folosirea mai frecventă a unei structuri.

3.2. Studiu de caz: inversiunea auxiliarelor

În româna modernă, inversiunea auxiliarelor este limitată la imprecățiile din limba vorbită (6a), la întrebări, în unele graiuri nordice (6b) și apare și în limbajul religios, ca fapt arhaic (6c).

- (6) a. **Lua-te-ar** dracu’!
 b. **Fost-ai** la târg?
 c. **Văzut-am** lumina cea adevărată.

În româna veche, inversiunea auxiliarelor pare a fi un fenomen neconstrâns, fiind totuși preferată în propoziții principale, mai ales în poziție inițială (Zafiu 2014). Existența acestui fenomen a fost explicată prin gramatica V2 relaxată a limbii române vechi (Ledgeway 2007; Nicolae 2019). Inversiunile apar atât în texte traduse (7a,b), cât și în texte originale (7c).

- (7) a. **Înțelea-ați** aceastea toate? (CM.1567–1568: 249^v)
 b. Vrajbă **pune-voi** între tine și între muiarea (PO.1582: 20)
 c. **Pusu-ne-am** și degetele mai jos (DÎ.1579-1580: 99)

În bibliografie (Moldovanu 1977-1978; Gheție și Zgraon 1981; Zamfir 2007; Frâncu 2009), această ordine atipică a fost explicată fie prin păstrarea unei reguli arhaice, care era probabil generală în română înainte de primele texte atestate (Moldovanu 1977-1979), fie ca rezultat al influenței slavone, prin traduceri.

Inversiunile au o frecvență scăzută în majoritatea textelor vechi, așa cum reiese din următorul tabel, întocmit pe baza datelor din Dragomirescu (2013). Frecvența scade constant până la sfârșitul perioadei vechi.

Textul	AUX-VERB		VERB-AUX
	fără interpolare	cu interpolare	
DÎ	90,78%	0,2%	9,02%
	90,8%		
Texte	86,33%	2,65%	11,02%
	88,98%		
PO.1582	87,63%	1,57%	10,8%
	89,2%		
CL.1570	71,43%	-	28,57%
	71,43%		
NL.~1750–66	94,68%	0,07%	5,25%
	94,75%		
GCond.1762	98,15%	0,62%	1,23%
	98,77%		

Tabelul 2.

Topica auxiliarelor în româna veche

Un argument pentru posibilă influență a contactului asupra inversiunilor din româna veche este oferit de faptul că inversiunea este atestată în slavonă, unde este explicată prin extinderea poziției postverbale a cliticelor pronominale la auxiliarele verbale (Pancheva 2008).

- (8) ne srdoe li naju **gore**_{ϕ_{pple}} **bě**_{aux} вы naju
 ‘Nu ne ardea inima în noi’ (Luca, 24, 32, *apud* Pancheva 2008)

Totuși, în slavonă poziția postverbală a auxiliarelor era puțin frecventă, așa cum reiese din datele de mai jos, sintetizate din Pancheva (2008):

	participiu activ	participiu pasiv	Total
auxiliar-participiu	604	254	858
participiu-auxiliar	15	10	25
total	619	264	883

Tabelul 3.

Topica auxiliarelor în slavonă

În plus, multe varietăți romanice vechi acceptă inversiunea auxiliarelor: spaniola veche (9a), italiana veche (9b), franceza veche (9c):

- (9) a. **Fecho as** tú otro tal a los otros (apud Mensching 2012: 22)
‘Ai făcut la fel ca ceilalți’
- b. almeno quello che **detto è** __ non è inutile a sapere
(apud Poletto 2014: 38)
‘Cel puțin ceea ce se spune nu este inutil’
- c. por pooir que nos aïons, **recovree ne sera**, se par ceste genz non
(apud Frappier 1976: 80)
‘oricât de săraci am fi, [fortăreața] nu va fi cucerită, cel puțin nu de acești oameni’

Situația latinei nu este relevantă aici, deoarece latina avea puține auxiliare, iar auxiliarul de perfect nu era încă gramaticalizat, apariția acestuia fiind o trăsătură comună a limbilor romanice (vezi Adams 2013).

În istororomână, inversiunea auxiliarelor este atestată frecvent:

- (10) a. **ię sã facut-a**, ali n-ã facút bíre (AK: 323)
b. **Avzit-ãv** ke-s uãnč rumuń (SF: 188)

Frecvența inversiunii auxiliarelor este mult mai mare decât în româna veche, apropiindu-se de 50% în unele texte, așa cum se observă din următorul tabel, reprodus după Dragomirescu și Nicolae (2017: 203).

Textul	AUX-VERB		VERB-AUX
	AUX-VERB (adiacent)	DISLOCĂRI	
SP	46,87%	15,42%	37,71%
	62,29%		
TC	52,15%	16,14%	31,71%
	69,29%		

4. Concluzii

În acest articol, am prezentat două situații de contact româno-slav, în două contexte diferite: contact indirect scris, prin traduceri (română veche-slavonă) și contact direct, în condiții de bilingvism (istroromână-croată), care au, în general, consecințe similare la nivel sintactic, așa cum rezultă din lista de fenomene prezente în istroromână și în româna veche, dar absente din româna modernă.

Urmărind două fenomene particulare, topica adjectivelor categoriale și inversiunea auxiliarelor, am constatat că ambele ilustrează situații de *convergență*, fiind atestate în latină/limbile romanice vechi (deci probabil moștenite) și în limbile de contact (slavonă, respectiv croată).

În privința tipurilor de consecințe ale contactului la nivel sintactic, istroromâna ilustrează prima situație din lista lui Ross (2019), cea în care, prin contact, o trăsătură devine mai frecventă. În schimb, prezența chiar reziduală a celor două trăsături în româna veche (din secolul al XVI-lea) ne permite să adăugăm un alt tip de consecință: dat fiind că aceste două trăsături erau atestate în limbile romanice vechi în secolele al XII-lea – al XIV-lea, putem spune că un alt efect al contactului poate fi persistența unei trăsături reziduale (atestată și în limba de contact) pentru un timp mai îndelungat. Astfel, analiza aspectelor legate de contactul româno-slav în sintaxa românei vechi oferă o concluzie interesantă și importantă la nivel teoretic, mai exact la nivelul efectelor contactului pentru sintaxă.

Corpus

- A.1620 = *Alexandria*, ed. F. Zgraon, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2005.
 AD = A. Dianich, *Vocabolario istroromeno-italiano. La varietà istroromena di Briani ('Bərščina)*, Pisa, Edizioni ETS, 2010.
 AK = A. Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramaticom i tekstovima)*, Pula, 1998.
 CC¹.1567 = Coresi, *Tâlcul Evangheliilor*, ed.: Coresi, *Tâlcul evangheliilor și molitvenic românesc*, ed. V. Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998, 31–187.
 CC².1581 = Coresi, *Evanghelie cu învățătură*, ed. S. Pușcariu, Al. Procopovici: Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, vol. I, *Textul*, București, Socec, 1914.
 CCat.1560 = Coresi, *Catehism*, ed. A. Roman-Moraru, în I. Gheție (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea*, 101–105.
 CG.1762 = *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, ed. D. Simonescu, București, Fundația Regele Carol I, 1939.
 CL.1570 = Coresi, *Liturghier*, ed. Al. Măreș, București, Editura Academiei, 1969.
 CM.1567 = Coresi, *Molitvenic*. Ed.: Coresi, *Tâlcul evangheliilor și molitvenic românesc*, ed. V. Drimba, București, Editura Academiei, 1998, 189–211.
 CP.1570 = Coresi, *Psaltire*, ed.: Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, ed. S. Toma, București, Editura Academiei, 1976, 35–662.

- CPrav.1560–2 Coresi, *Pravila*, ed. Gh. Chivu, în I. Gheție (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea*, 218–231.
- CS.1580-1619 = *Codex Sturdzanus*, ed. Gh. Chivu, București, Editura Academiei Române, 1993, 237–300.
- CV.1563–83 = *Codicele Voronețean*, ed. M. Costinescu, București, Editura Academiei Române, 1981, 229–400.
- DÎ = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, text stabilit și indice de Gh. Chivu, M. Georgescu, M. Ioniță, Al. Mareș, Al. Roman-Moraru, București, Editura Academiei, 1979.
- FD.1592–604 = *Floarea darurilor*, ed. A. Roman Moraru, București, Minerva, 1996, 119–182.
- FT.1571–5 = *Fragmentul Todorescu (Carte de cântece)*, ed. I. Gheție, în I. Gheție (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea*, 336–343.
- MC.1620 = M. Moxa, *Cronograf*, ed.: Mihail Moxa, *Cronica universală*, ed. G. Mihăilă, București, Minerva, 1989, 95–223.
- MI.~1630 = *Manuscrisul de la Ieud*, ed. M. Teodorescu și I. Gheție, București, Editura Academiei, 1977, 153–170.
- NL.~1750–66 = Ion Neculce, *Letopisețul*, ed.: Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. I. Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, ed. a II-a, 1959, 31–388.
- PH.1500–10 = *Psaltirea Hurmuzaki*, ed. I. Gheție și M. Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005.
- PO.1582 = *Palia de la Orăștie*, ed. V. Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.
- Prav.1581 = *Pravila ritorului Lucaci*, ed. I. Rizescu, București, Editura Academiei, 1971, 161–183.
- SF = R. Sârbu, V. Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.
- SP = S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, I. *Texte*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906.
- SVI.~1670 = *Varlaam și Ioasaf*, ed.: M. Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalității europene în cultura română veche: Varlaam și Ioasaf în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, 82–325.
- TC = *Texte istroromâne culese de Traian Cantemir*, București, Editura Academiei, 1959.
- Texte* = I. Gheție (coord.), *Texte românești din secolul al XVI-lea*. I. *Catehismul lui Coresi*; II. *Pravila lui Coresi*; III. *Fragmentul Todorescu*; IV. *Glosele Bogdan*; V. *Prefețe și Epiloguri*, București, Editura Acadmiei, 1982.

Referințe

- Adams, J., 2013, *Social Variation and the Latin Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Avram, M. (coordonator), 2007, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*. București, Editura Academiei Române.
- Brăescu, R., A. Dragomirescu, A. Nicolae, 2015, „(Non-)configurationality and the internal syntax of adjectives in old Romanian”, *Bucharest Working Papers in Linguistics 2* (XVII), 55-74.

- Brăescu, R., A. Dragomirescu, 2014, „Sintaxa adjectivelor relaționale în limba română veche”, *Limba română* 1 (LXIII), 27-47.
- Brăescu, R., A. Dragomirescu, A. Nicolae, 2015, „(Non-)configurationality and the internal syntax of adjectives in old Romanian”, *Bucharest Working Papers in Linguistics* 2 (XVII), 55-74.
- Čamdžić, A., R. Hudson, 2007, „Serbo-Croat-Bosnian clitics and word grammar”, *Research in Language* 5, 5-50.
- Coteanu, I., 1957, *Cum dispăre o limbă: istororomâna*. București, Societatea de Științe Istorice și Filologice.
- Densusianu, O., 1961. *Istoria limbii române* I, II. București, Editura Științifică.
- Dimitrescu, F. (coordonator), 1978, *Istoria limbii române. Fonetica, Morfosintaxă, Lexic*. București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Dragomirescu, A., 2013, „O schimbare parametrică de la româna veche la româna modernă în sintaxa formelor verbale compuse cu auxiliar”, *Limba română* 2 (LXII), 225-239.
- Dragomirescu, A., 2015, „Există trăsături slavone în sintaxa limbii române? Două studii de caz / Are there Slavonic features in the syntax of Romanian? Two case studies”, *Diacronia* 1 1, doi:10.17684/i1A3ro.
- Dragomirescu, A., A. Nicolae, 2017, „Inversiunea auxiliarului în istororomână – un fenomen păstrat din româna veche”, în A. Dragomirescu, A. Nicolae, C. Stan, R. Zafiu (ed.), *Sintaxa ca mod de a fi. Omagiu Gabrielei Pană Dindelegan, la aniversare*. București, Editura Universității din București, 197-206.
- Dragomirescu, A., A. Nicolae, 2022, „Adjectives in Istro-Romanian. On the influence of language contact on word order”, *Revue roumaine de linguistique* 2-3 (LXVII), 237-251.
- Frappier, J., 1976, „Le style de Villehardouin dans les discours de sa chronique”, în *Histoire, mythes et symbols. Études de littérature française*. Genève, Librairie Droz, 73-83.
- Frâncu, C., 2009, *Gramatica limbii române vechi (1581–1780)*. Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Gamanovich, 2001, *Grammar of the Church Slavonic language*, English edition translated from Russian, Jordanville, New York: Holy Trinity Monastery.
- Gasparov, B., 2001, *Old Church Slavonic*. München, LICOM Europa.
- Gheție, I., 1974, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*. București, Editura Academiei.
- Gheție, I., F. Zgraon, 1981, „Despre așa-numitele formații premorfologice din limba română veche”, *Studii și cercetări lingvistice* 2 (XXXII), 179-181.
- Giusti, G., 2010, ‘Il sintagma aggettivale’, în: G. Salvi, L. Renzi (ed.), *Grammatica dell’italiano antico*. Bologna, Il Mulino, 593-616.
- Hickey, R., 2010, „Language contact: Reassessment and reconsideration”, în R. Hickey (ed.), *The Handbook of Language Contact*. Malden, Wiley-Blackwell, 1-28.
- Hurren, A., 1999, *Istro-Romanian—A Functionalist Phonology and Grammar*. Oxford, mss, First version 1981.
- Kovačec, A., 1971, *Descrierea istororomânei actuale*. București, Editura Academiei.
- Lavidas, N., 2021, *The Diachrony of Written Language Contact*. Leiden/Boston, Brill.
- Ledgeway, A., 2007, „Old Neapolitan Word Order: Some Initial Observations”, în A.L. Lepschy, A. Tosi (ed.), *Languages of Italy. Histories and Dictionaries*. Ravenna, Longo Editore Ravenna, 119-146.

- Ledgeway, A., 2012, *From Latin to Romance: Morphosyntactic Typology and Change*. Oxford, Oxford University Press.
- Maiden, M., 2016, „Romanian, Istro-Romanian, Megleno-Romanian, and Aromanian”, în A. Ledgeway, M. Maiden (ed.), *The Oxford Guide to the Romance Languages*. Oxford, Oxford University Press, 91-125.
- Mareş, Al. (coordonator), 1994, *Crestomația limbii române vechi*, Volumul I (1521–1639). Bucureşti, Editura Academiei Române.
- Mareş, Al., 1994, „Introducere”, în Mareş (coord.), 17-39.
- Mateusz-Milan Stanojević, M.-M., B. Kryzan-Stanojević, J. Parizoska, 2011, „A contrastive view of adjectives in Croatian, Polish and English: Subjectification as a local phenomenon”, *Cognitive Studies / Études cognitives* 11, 31-52.
- Mendoza, I., S. Birzer, 2022, „Introduction”, în Mendoza, Birzer (ed.), 1-8.
- Mendoza, I., S. Birzer (ed.), 2022, *Diachronic Slavonic Syntax Traces of Latin, Greek and Church Slavonic in Slavonic Syntax*. Berlin/Boston, De Gruyter Mouton.
- Mensching, G., 2012, „Parameters in Old Romance word order: a comparative minimalist analysis”, în: C. Galves, S. Cyrino, R. Lopes, F. Sandalo, J. Avelar (ed.), *Parameter Theory and Language Change*. Oxford, Oxford University Press, 21-42.
- Migdalski, K., 2009, „On two types of Wackernagel cliticization in Slavic”, în J. Reich, M. Babyonyshev, D. Kavitskaya (ed.), *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Yale Meeting 2008*. Arbor, Michigan Slavic Publications, 147-162
- Moldovanu, D., 1977-1978, „Formațiile premorfologice din limba română veche”, *Anuarul de lingvistică și istorie literară XXVI*, 45-69.
- Nicolae, A., 2019, *Word Order and Parameter Change in Romanian. A Comparative Romance Perspective*. Oxford, Oxford University Press.
- Niculescu, Al., 1999, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, vol. III. Cluj Napoca, Clusium.
- Pancheva, R., 2008, „Head-directionality of TP in Old Church Slavonic”, în: A. Antonenko, J. Baillyin, C. Bethin (ed.), *Formal Approaches to Slavic Linguistics 16: the Stony Brook meeting, 2007*. Ann Arbor, Michigan Slavic Publications, 313-332.
- Poletto, C., 2014, *Word Order in Old Italian*. Oxford, Oxford University Press.
- Rabus, A., 2013, *Die Rolle des Sprachkontakts für die slavischen (Standard-)Sprachen (unter besonderer Berücksichtigung des inner-slavischen Kontakts)*. Habilitationsschrift, Universität Freiburg. <https://www.slavistik.uni-freiburg.de/personal/univ-prof-drac-him-rabus/RabusHabil.pdf>
- Rosetti, Al., 1968, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*. Bucureşti, Editura pentru Literatură.
- Ross, M., 2019, „Syntax and Contact induced language change”, în: A.P. Grant (ed.), *The Oxford Handbook of Language Contact*. Oxford, Oxford University Press, 123-154
- Sârbu, R., V. Frăţilă, 1998, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*. Timișoara, Editura Amarcord.
- Schütze, C.T., 1994, „Serbo-Croatian second position clitic placement and the phonology-syntax interface”, *MIT Working Papers in Linguistics* 21, 373-473.
- SOR – G. Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*. Oxford, Oxford University Press.
- Timotin, E., 2016, ‘Presenting the corpus: typologizing, dating, and locating the texts’, în SOR: 1-7.

- Thomason, S., 2010, „Contact Explanations in Linguistics”, în R. Hickey (ed.), *The Handbook of Language Contact*. Malden, Wiley-Blackwell, 31-47
- Verkholtantsev, J., 2008, *Ruthenica Bohemica. Ruthenian Translations from Czech in the Grand Duchy of Lithuania and Poland*. Wien, Berlin & Munster: Lit.
- Zafiu, R., 2014, „Auxiliary Encliticization in 16th Century Romanian: Restrictions and Regularities”, *Linguistica Atlantica* 2 (33) 71-86.
- Zamfir, D.-M., 2007, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, vol. II. București, Editura Academiei Române.